

31. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. – Воронеж, 2000. – 31с.
32. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж, 2001. – 189с.
33. КСКТ - Краткий словарь когнитивных терминов / Сост. Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М.: Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
34. Красных В.В. Язык, сознание, коммуникация. – М.: Филология, 1997. – С. 128–144.
35. См. 34
36. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. – М., 1997. – 989с.
37. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. – М., 1997. – 989с.
38. Кобозева И.М. Две ипостаси содержания речи: значение и смысл // Язык о языке / Под ред. Н.Д. Арутюновой. – М., 2000. – С. 303-359.

Дук П.О.

ГУМОРИСТИЧНИЙ ВІРШ У РАКУРСІ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Малі літературно-художні форми комічної спрямованості, наприклад, анекдот, епіграма, афоризм, байка та інші не раз ставали об'єктом дослідження в рамках лінгвостилістики та лінгвістики тексту [7, 8, 11; 1; 5, 9], проте питання когнітивно-дискурсивної природи таких текстів потребує подальшої розробки. З цієї точки зору німецькомовний гумористичний вірш є одним із найменш досліджених типів тексту як у вітчизняній, так і у німецькомовній лінгвістиці. Серед досліджень, де згадуються гумористичні вірші, можна назвати лише роботу Х. Хельмерс, у якій вони принаймні фрагментарно розглядаються поряд із багатьма іншими формами комічної поезії [13].

Сучасна лінгвістика розглядає текст як результат дискурсивної, тобто соціально орієнтованої та соціально зумовленої комунікативної діяльності [4, с. 516]. Подібною багатогранністю вирізняється й комічне як явище соціальне, лінгвістичне, комунікативне, психологічне, культурологічне, когнітивне і т. п. [6, с. 138]. Розуміння того, що стильову своєрідність тексту зумовлює насамперед комунікативне середовище, а гумор має когнітивну природу, виводить лінгвостилістичні дослідження комічних текстів на новий, міждисциплінарний рівень і робить їх одним із найбільш ефективних засобів пізнання процесів як лінгвальної, так і позалінгвальної діяльності людини.

Історію комічних поетичних мініатюр можна прослідкувати на кілька століть назад, але наприкінці 20 – початку 21 ст. у зв'язку з появою нових інформаційних і комунікативних технологій та їх удосконаленням гумористичні вірші набули особливого розповсюдження та дещо видозмінились. На сучасному етапі гумористичні вірші матеріалізуються не тільки у збірниках, а й в електронному тексті та існують у віртуальному просторі. Завдяки орієнтації на масового читача та новій формі презентації (переважно через Інтернет) гумористичні вірші стали наприкінці ХХ -ом. важливою складовою гумористичного дискурсу.

Гумористичний тип дискурсу виділено В. Карасиком на підставі прагмалінгвістичних характеристик і визначено як „текст, занурений в ситуацію сміхового спілкування” [3, с. 240-304]. Існування подібного типу дискурсу визнано багатьма сучасними вченими. О. Леонтович вивчає гумористичний дискурс у ракурсі між культурної комунікації [6]. Вітчизняна дослідниця О. Шонь виділяє дискурс гумору, іронії і сатири, відносячи до нього тексти, у яких гумористична чи сатирична критика входить у коло поставлених автором завдань [12]. Розуміння В. Карасиком гумористичного дискурсу, по суті, збігається з поняттям комічного дискурсу у С. Плотнікової [10].

При деяких розбіжностях у термінології ідеї дослідників щодо загальних ознак гумористичного дискурсу загалом збігаються. Визначальними для гумористичного дискурсу є наступні моменти: 1) специфічний тип мовної особистості, що створює цей дискурс, основною характеристикою якої є дотепність, тобто здатність описувати факти, події та явища з точки зору комізму; 2) комунікативний намір учасників відійти від серйозної розмови, зниження рівня серйозності за рахунок відмови від реальності, підкріплене особливим модусом гумористичного дискурсу – його вираженням ігровим характером; 3) гумористична тональність спілкування, тобто прагнення скоротити дистанцію та критично переосмислити у м'якій формі актуальні концепції, викликавши у реципієнта сміх; 4) наявність певних моделей сміхової поведінки, які є вживаними в цій лінгвокультурі [10, с. 165–166; 3, с. 305].

Тип тексту *гумористичний вірш* як узагальнена текстова структура, що виникла в результаті певного комунікативного процесу, тобто як елемент гумористичного дискурсу відображає основні характерні ознаки останнього.

Гумористична тональність є головною (але не єдиною) підставою розглядати тип тексту гумористичний вірш як елемент гумористичного дискурсу. Головною передумовою виникнення гумористичної тональності віршів є налаштованість на несерйозну комунікацію і отримання естетичного задоволення від комічного ефекту, що витікає зі здатності комунікантів до сприйняття реалій у комічному режимі, тобто саме зі специфічного «гумористичного» типу мовної особистості.

На рівні дискурсу гумористична тональність являє собою емоційну атмосферу спілкування, що характеризується дружлюбним відношенням учасників спілкування один до одного, з одного боку, і перевертанням певних цінностей, з іншого боку. По суті гумористична тональність – це взаємна налаштованість

учасників спілкування на гумор, це сміхове осмислення всього, що відбувається, готовність жартувати і сміятися [3, с. 306]. З точки зору лінгвостилістики тональність є однією з категорій тексту, що виражає інтенцію адресанта в залежності від якостей об'єкта мовлення й ставлення адресанта до цих якостей, концентратом усіх експресивних засобів тексту, які він застосовує у своїй мовленнєвій діяльності [2, с. 248]. На нашу думку, гумористична тональність досліджуваних віршів ґрунтується на здатності адресанта сприймати комічні якості об'єкта, ставитися до них критично, але в цілому позитивно, і походить із прагнення викликати в реципієнта комічну реакцію на об'єкт.

Основною гумористичної тональності віршів є комічний ефект. Незаперечним є факт, що комічне є результатом певних когнітивних процесів і витоки його містяться у ментальній сфері. Комічний ефект гумористичних віршів – це наслідок своєрідної гри з фреймами, умисної маніпуляції понятійними структурами в уявленні читача. Автор гумористичного вірша, орієнтуючись на типовий набір пропозицій (тобто на фонові знання, спільні у більшості читачів), будує текст так, щоб активізувати у читача певний сценарій, або фрейм. Біполярність (наявність двох контрастних полюсів, двох сторін) об'єкту комічного в гумористичних віршах спричиняє різку зміну одного змістовного плану вірша на інший, змушує читача несподівано змінити сценарій, переосмислити і узгодити з ним попередню інформацію. Внаслідок такої несподіваної зміни фреймів на когнітивному рівні виникає комічний ефект.

Як бачимо, з одного боку, комічний ефект ґрунтується на певних позалінгвальних, а саме, когнітивних процесах, з іншого боку, він витікає з матеріалізованої в тексті структури – пуанту, який є результатом взаємодії провідного алогізму значеннєвого рівня в кінцівці вірша з алогізмами мовного рівня й іншими стилістичними прийомами комічного та засобами експресивності по всьому тексту. Таким чином, на лінгвальному рівні у створенні гумористичної тональності беруть участь стилістичні засоби гумору й експресивності всіх рівнів мови. Найбільш численними та ефективними виявились засоби лексичного рівня, або тропи (каламбур, іронія, метафора, порівняння, евфемізм, метонімія, епітет, оксюморон та зевгма) та засоби синтаксичного рівня (несподіваний поворот думки, парантез, різні види розчленування синтаксичної структури речення, фігури повтору, еліпс та інші). У цілому виявлено близько тридцяти характерних для гумористичних віршів стилістичних засобів і мовностилістичних особливостей, що надають текстам гумористичної тональності.

Отже, дослідження гумористичних віршів на базі когнітивно-дискурсивної парадигми дозволило дійти наступних висновків. Такий елемент гумористичного дискурсу, як гумористичний вірш є своєрідною мовною грою, яка має позамовну основу (комунікативна ситуація, наміри автора, реакція реципієнта) і знаходить втілення на мовно-семантичному рівні. Комічне в гумористичних віршах виникає в ситуації сміхової комунікації, що походить із взаємного бажання комунікантів з розважальною метою взяти участь у мовній грі, яка на когнітивному рівні ґрунтується на умисній маніпуляції понятійними структурами в уявленні читача. У подальшому представляється необхідним і перспективним дослідити на прикладі гумористичних віршів конкретні моделі і стратегії сміхової поведінки, характерні для німецької лінгвокультури.

Джерела та література

1. Гонтар М.О. Структурно-композиційні та лінгвістичні особливості тексту німецького літературного анекдота: Автореф. дисс. ... канд. філол. наук. – Львів: ЛДУ ім. І. Франка, 1995. – 18 с.
2. Іваненко С.М. Категоріальний статус тональності художнього тексту // Нова філологія. – 2002. – № 4(15). – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – С. 248–256.
3. Карасик В. Языковой дискурс: личность, концепты, дискурс. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Кузнецова Л. Тип тексту в дискурсі (на матеріалі англословного анекдота) // Дискурс іноземномовної комунікації. – Львів: Видавництво Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2001. – С. 221-228.
6. Леонтович О. А. Механизмы формирования комического в межкультурной коммуникации // Аксиологическая лингвистика: игровое и комическое в общении: Сб. науч. Тр. / Под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 138 – 146.
7. Манякина Т.И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка): Дисс. ... канд. філол. наук. – Днепропетровск, 1980. - 230 с.
8. Перлина Ю.Г. Композиционно-стилистическая структура эпиграммы как типа текста [на материале немецких эпиграмм 17-20 вв.]: Дисс. ...канд. філол. наук. – Днепропетровск, 1995. – 251 с.
9. Піхтовнікова Л.С. Синергія стилю байки: Німецька віршована байка 13 – 20 ст. – Харків: Бізнес Інформ, 1999. – 220 с.
10. Плотникова С. Н. Комический дискурс // Аксиологическая лингвистика: игровое и комическое в общении: Сб. науч. Тр. / Под ред. В. И. Карасика, Г. Г. Слышкина. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 162 – 172.
11. Савченко Ю.Є. Прагмалінгвістичні моделі німецького анекдоту. Автореф. дисс. ... канд. філол. наук. – Одеса, 1994. – 15 с.
12. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американських коротких оповіданнях: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Тернопіль, 2003. – 232 с.
13. Helmers H. Lyrischer Humor. Strukturanalyse und Didaktik der komischen Versliteratur. – Stuttgart: Klett, 1971. – 256 S.